

8^e Limburgse investeringsrapport:

Grote handicap qua loonkost zet investeringen onder druk bij 6 op 10 Limburgse bedrijven

- Ook inflatie, gebrek aan personeel en onzekere economische toestand remmen investeringsplannen. Oekraïneconflict verliest aan belang.
 - Productiviteit, groeiambitie en digitalisering sterkste aanjagers
- Toch hebben 3 op 4 Limburgse bedrijven bepaalde investeringsplannen
 - Investerings creëren extra jobs in 1 op 5 bedrijven
- Digitalisering en automatisering gezien als oplossing voor arbeidsmarktkrapte
 - 6 op 10 bedrijven zien brood in artificiële intelligentie
 - Steunmaatregelen vooral nodig voor loonkostvermindering
- Gevaar op delocalisatie bij 1 op 4 productiebedrijven en grote bedrijven

De hoge en sneller oplopende loonkosten zijn voor 6 op 10 Limburgse bedrijven dé voornaamste concurrentiehandicap die investeringen het meeste onder druk zetten. Ook de hoge inflatie, het gebrek aan personeel en de onzekere economische toestand blijken vandaag belangrijke obstakels om (meer) te investeren. Geopolitieke conflicten zoals in Oekraïne zijn vandaag minder een rem geworden dan een jaar geleden. In de productiesector en bij grote bedrijven overweegt niet minder dan 1 op 4 minstens een gedeeltelijke delocalisatie van de huidige activiteiten of reeds geplande investeringen naar het buitenland. Naast de hogergenoemde problemen worden namelijk ook de zwaardere administratieve lasten, hogere energieprijzen en de versterde arbeidsregelgeving in ons land benoemd als grote concurrentiehandicaps. Dit blijkt allemaal uit het intussen al achtste investeringsrapport van ondernemersorganisaties UNIZO Limburg en VKW Limburg.

Desalniettemin handhaaft het Limburgs bedrijfsleven voor 2023 een hoog investeringsritme: meer dan 3 op 4 bedrijven hebben concrete op een of andere manier investeringsplannen in de komende 12 maanden. Binnen deze 3 op 4 bedrijven zijn er bedrijven die meer, minder of evenveel zullen investeren als het afgelopen jaar. Qua saldo

resulteert dit in +10% meer bedrijven die hun investeringen opdrijven, dan dat er op de rem gaan staan in 2023. Maar komend jaar zal ook **1 op 5 bedrijven zeker géén investeringen** doen. In de **productie ligt het investeringsritme veruit het hoogst**, in bijna 9 op 10 bedrijven. In de **bouwsector zal of kan ruim 1 op 4 níét investeren**. Qua investeringsaldo kent de dienstensector het hoogst (+22%) aantal bedrijven die op investeringsvlak nog willen bijbenen. Qua grootte vinden we bij de grootste bedrijven met meer dan 250 werknemers het hoogste investeringsaldo van +32%.

Het **verhogen van productiviteit en efficiëntie, groeiambitie en digitalisering** zijn de sterkste belangrijkste drijfveren voor Limburgse bedrijven om meer en sneller te investeren. Ook **duurzaamheid en innovatie** zijn belangrijke investeringsimpuls. **6 op 10 Limburgse bedrijven geloven er alvast in dat artificiële intelligentie hun bedrijf kan helpen om producten, diensten of processen te optimaliseren**. 4 op 10 investeren vandaag al in AI.

De investeringslijst is lang: opleidingen en machines worden het vaakst vermeld, daarna volgen rollend materieel, hardware, marketing, software, online applicaties en nieuwe businessmodellen. Het percentage bedrijven dat komend jaar op deze verschillende soorten investeringen inzet, ligt in de meeste categorieën **wel iets lager dan vorig jaar**.

Bij 1 op 5 bedrijven die investeren in vaste activa worden hierdoor ook bijkomende jobs gecreëerd – dit ligt lager dan de gemiddeld 3 op 10 in de voorbije jaren. Om de concurrentiehandicap op het vlak van loonkost alvast deels te tackelen, vinden **8 op 10 bedrijven steunmaatregelen van de overheid voor een loonkostvermindering noodzakelijk** om als bedrijf (extra) te investeren. Bijna 1 op 2 heeft ook nood aan opleidingssubsidies. Om ook de **arbeidsmarktkrapte** aan te kunnen pakken, zien 2 op 3 bedrijven vooral heil in **meer digitalisering en automatisering**.

Bart Lodewyckx, gedelegeerd bestuurder UNIZO Limburg: *“Met meer dan 3 op 4 investerende bedrijven blijft het investeringsritme in onze provincie op een hoog niveau liggen. Met zowel uitbreidings- als vervangingsinvesteringen in heel uiteenlopende domeinen: machines, het wagenpark, hardware, software en gebouwen maar ook opleiding, marketing, innovatie, en strategie. Dat klinkt als goed nieuws. En dat is het ook, want zo blijft het Limburgs bedrijfsleven zichzelf vernieuwen en klaarstomen voor de toekomst. Met tegelijkertijd duidelijke aandacht voor de mogelijkheden van digitalisering in het algemeen en artificiële intelligentie in het bijzonder.*

*Maar mensen en machines gaan hand in hand in onze economie, en daardoor werpen **obstakels als de hoge loonkosten en het gebrek aan geschikt personeel een schaduw over de aanhoudende investeringshonger en groeiambitie**, bovenop de inflatie en een onzekere economische toestand. Door de loonkostexplosie door de automatische indexering in het afgelopen jaar **klinkt de roep om een structurele loonkostvermindering dan ook harder dan ooit**. Uit OESO-cijfers blijkt alvast dat België met vlag en wimpel het land blijft waar arbeid het zwaarst belast wordt: 53 procent. Met andere woorden: van elke 100 euro die een werkgever uittrekt voor het loon van een (alleenstaande) werknemer, gaat er in België 53 euro naar de overheid. Ter vergelijking: het gemiddelde in de 38 OESO-landen bedroeg afgelopen jaar slechts 34,6 procent.*

*Uit de laatste projectie van het Internationaal Monetair Fonds IMF blijkt bovendien dat de Belgische groei- en begrotingscijfers bij ongewijzigd beleid nog vijf jaar bloedrood kleuren. **We zouden in 2028***

het land kunnen zijn met de allerhoogste overheidsuitgaven, het grootste jaarlijkse tekort op de begroting, de op één na zwakste economische groei en de felst stijgende overheidsschuld.

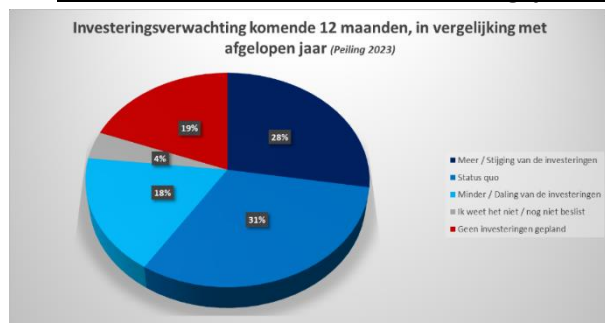
Hoog tijd dus dat het beleid in ons land de problemen effectief aanpakt, om de investeringsbereidheid van onze bedrijven te belonen.”

Ruben Lemmens, gedelegeerd bestuurder VKW Limburg: *“Wat ons verontrust, is de grote druk op onze maakindustrie die blijkt uit dit investeringsrapport. Met 1 op 7 overwegen niet meer bedrijven dan anders hun activiteiten of een deel ervan te verhuizen naar het buitenland. Maar bij de productiebedrijven loopt dit op tot een kwart en zelfs tot bijna een derde bij de grootste bedrijven. Zeker in een internationale context is investeringen naar onze regio halen voor onze industrie erg moeilijk geworden. Onze bedrijven worden daarbij gegijzeld door meerdere concurrentiehandicaps: de blijvend hogere energieprijzen in ons land, grotere administratieve rompslomp, onze veel meer dan elders versterde arbeidsregelgeving,... Maar als bedrijven dé concurrentiehandicap naar voor moeten schuiven die hen echt stokken in de wielen steekt, blijkt dat de loonkosthandicap te zijn. Door de enorm hoge lasten op arbeid, zowel bij werknemers als bij werkgevers, blijken we erg veel investeringen te missen, kansen en potentieel als regio te laten schieten en onze welvaart op het spel te zetten.*

Er is volgens ondernemers dan ook dringend één duidelijke focus nodig: onze loonkostenhandicap zo snel mogelijk wegwerken. Niét door lasten te verschuiven naar andere en nóg meer belastingen, maar door eindelijk het vizier te richten op de uitgaven, efficiëntie en vereenvoudiging. Met meer mensen aan het werk, met digitalisering en automatisatie en een overheid die veel minder, maar beter doet wat echt nodig is. En ja, de veelheid aan subsidies doelmatiger inzetten, met een focus op competitiviteit en groei (innovatie, opleiding, internationalisering) kan daar zeker ook bij helpen.

Het is ontstellend hoeveel politieke energie er telkens weer gaat naar belasten of herverdelen en hoe weinig naar het opkrikken van ons potentieel voor economische groei. Het zorgt voor zoveel verkwist en onderbenut potentieel in onze samenleving. Hoelang moeten de alarmbellen nog blijven rinkelen alvorens we daar écht iets aan gaan doen?”

1. Vooruitblik 2023: Concrete investeringsplannen bij 3 op 4 Limburgse ondernemingen

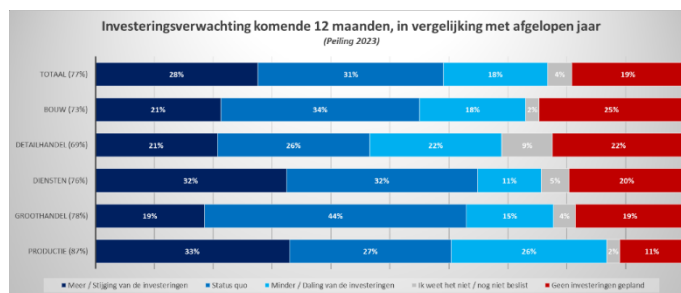
Drie op de vier ondernemingen in Limburg (77%) plannen in de komende 12 maanden investeringen. Een jaar geleden was dit 81%. Het gaat hierbij zowel om materiële investeringen in infrastructuur en het wagenpark als om investeringen in strategie, marketing, opleiding, ... Qua investeringsritme zien we binnen deze 77% wel 3 duidelijk verschillende groepen: **28% plant meer investeringen dan het afgelopen jaar (vorig jaar**

ook 28%), 31% gaat uit van een status quo (vorig jaar: 36%) en 18% zal minder investeren in vergelijking met de voorbije 12 maanden (vorig jaar: 17%).

Per saldo resulteert dit dus in +10% meer bedrijven die hun investeringen opdrijven dan dat er op de rem gaan staan in 2023, vergelijkbaar met het saldo van +11% een jaar geleden.

Ongeveer 1 op de 5 (19%) van de Limburgse ondernemingen investeert helemaal niet in het komende jaar. Een jaar geleden gaf 14% aan zeker niet te investeren.

De investeringsplanning ligt het hoogst in de productiesector, met bijna 9 op 10 investerende bedrijven. De groothandel en diensten volgen met respectievelijk 78% en 76% investerende bedrijven. In de detailhandel liggen de investeringsplannen het laagst, met toch nog 7 op 10 investerende bedrijven.

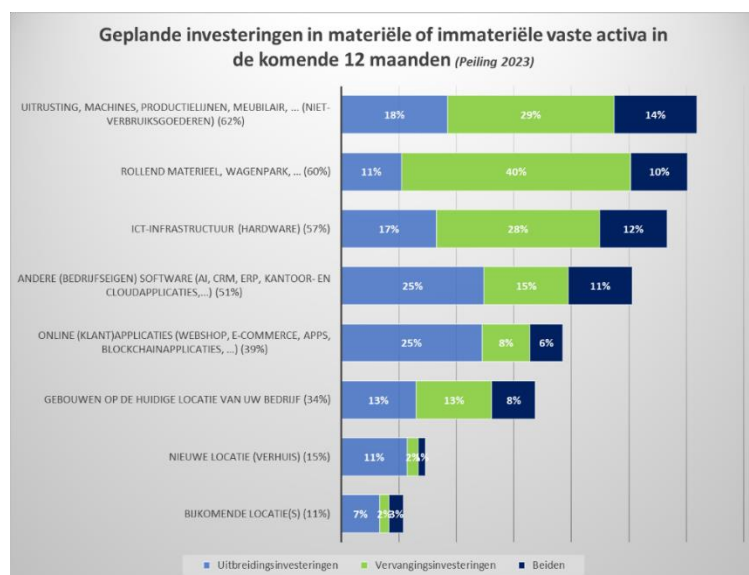

1 op 4 bouwbedrijven (25%) geven duidelijk aan dat er in het komende jaar niet geïnvesteerd zal/kan worden. In de productiesector zal 1 op 10 niet investeren. In vergelijking met de vorige peiling zien we de sterkste daling van de investeringsplannen in de bouwsector (van 82% naar 73%) en in de groothandel (van 85% naar 78%).

Gekeken naar het investeringssaldo, zijnde het verschil tussen de meer en de minder investerende bedrijven, vinden we in de detailhandel een negatief saldo van -2%. Ook in de bouwsector (+3%), groothandel (+4%) en productie (+7%) ligt dit investeringssaldo laag. Aan de andere kant vinden we de dienstensector met het hoogste saldo van +22%.

De investeringsplannen nemen toe met de grootte van het bedrijf: van bijna 6 op 10 bij de kleinste bedrijven (<5wn) tot 95% bij de grootste bedrijven (>250 wn). Bij de kleinste bedrijven investeert zeker 1 op 3 (36%) niet in het komende jaar.

2. Machines, rollend materieel, hardware en software bovenaan op investeringslijst

Investerings in verschillende soorten van (im)materiële vaste activa gebeuren vooral in machines en meubilair (meer dan 6 op 10, vooral vervangingsinvesteringen), het wagenpark (6 op 10), hardware (bijna 6 op 10, vervangingen) en software (1 op 2, vooral uitbreidingsinvesteringen: AI, CRM, kantoor- en cloudapplicaties). Met uitzondering van de investeringen in machines, liggen de percentages iets lager dan vorig jaar.

4 op 10 investeren ook specifiek in online (klant)applicaties (e-commerce en apps, voornamelijk uitbreidingsinvesteringen).

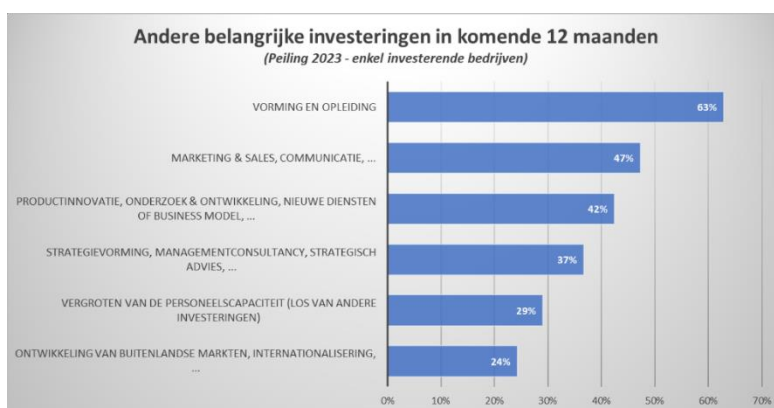
en apps, voornamelijk uitbreidingsinvesteringen).

Qua klassieke baksteen in de maag gaat er geld naar gebouwen op de huidige locatie (bij 1 op 3), een nieuwe locatie (1 op 7) en/of in bijkomende locaties (bij 1 op 10). Maar liefst 3 op 4 van de ondernemers die een bijkomende locatie zoeken, doen dat opnieuw in Limburg. 6 op 10 willen de vleugels (ook) elders in Vlaanderen uitslaan.

Gemiddeld 1 op 4 kijkt actief uit naar overname-opportunities. In de groothandel wordt het meest (door 1 op 3) uitgekeken naar overnamemogelijkheden, in de detailhandel het minst (1 op 10).

3. Ook opleiding, marketing, nieuwe business modellen en strategievorming voorzien in investeringsbudget

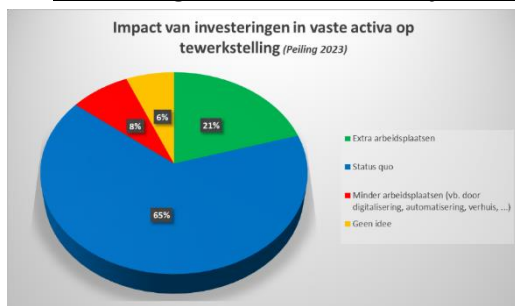
Naast de opgesomde vaste activa, investeert het Limburgs bedrijfsleven ook gericht in heel wat andere uiteenlopende domeinen: in **vorming en opleiding** (2 op 3 bedrijven, al jaren afgetekend op de eerste plaats), **marketing en communicatie** (bij 1 op 2: 47%, de sterkste terugval tegenover 53% vorig jaar en 65% 2 jaar geleden) en **innovatie en**

nieuwe business modellen (4 op 10. In de productie is dit 73%, in de detailhandel 20%). Ook hier liggen de cijfers telkens iets lager dan een jaar geleden.

Staan ook nog in investeringsbudgetten: **strategievorming** (bijna 4 op 10), **vergroten van het personeelsbestand** (los van andere investeringen, bij 1 op 3) en **internationalisering** (1 op 4). Bij de **productiebedrijven staan de buitenlandse markten bij 4 op 10 op de planning**, bij de detailhandel is dit bij minder dan 10%.

4. Investerings als motor voor bijkomende jobs in 1 op 5 bedrijven

In **1 op de 5 bedrijven** die investeren in vaste activa (zoals hoger opgesomd: van machines en rollend materieel over hardware en software tot gebouwen) wordt hierdoor **bijkomende tewerkstelling gecreëerd**. Dit cijfer ligt wel opmerkelijk lager dan de vorige vier peilingen, **toen telkens 3 op 10 bedrijven aangaven te investeren én aan te werven**.

Bij **2 op 3** blijft het personeelsbestand status quo na – of net dankzij – de investering.

Ongeveer 1 op 5 van de investerende bedrijven waagt zich niet aan een raming voor het aantal extra jobs, vaak omwille van de moeilijkheid om personeel te vinden om die jobs ook effectief in te kunnen vullen. Bij de bedrijven die er wel een cijfer op kunnen of willen plakken, gaat het **in de helft (54%) van de gevallen om minder dan 5 extra jobs**. In nog eens 1 op 4 bedrijven is er een geschatte aangroei van 6-20 werknemers, en in iets minder dan 10% wordt gemikt op meer dan 20 extra jobs.

Alle investerende bedrijven in onze peiling maken samen **alvast een projectie van 735 mogelijke extra jobs in het komende jaar**. Opgelet: dit is slechts een indicatief cijfer, op basis van de eigen raming van de respondenten, dat niet kan worden geëxtrapoleerd.

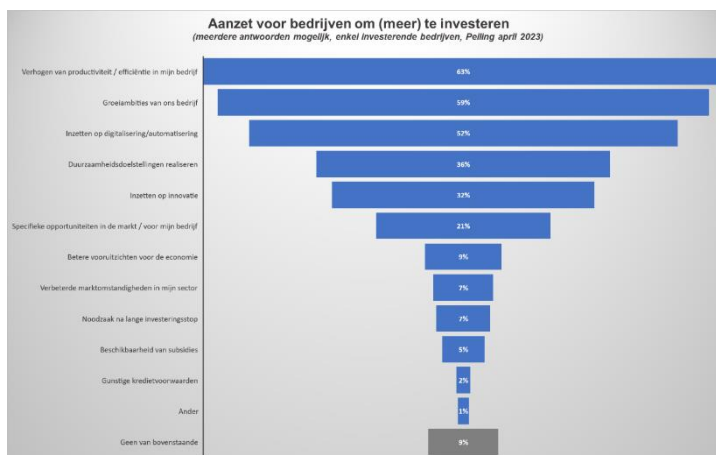
5. Productiviteit, groeiambities en digitalisering sterkste stijgers als impuls om te investeren in 2022. Artificiële intelligentie is toekomst volgens 6 op 10 ondernemers.

Het **verhogen van productiviteit en/of efficiëntie** wordt voor het 2^e jaar op rij als **meest doorslaggevend factor** genoemd om te investeren in 2023, voor **bijna 2 op 3 Limburgse investerende bedrijven**.

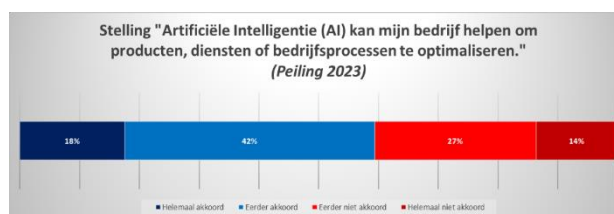
Ook de **groeiambitie** blijft voor 6 op 10 al jaren een **sterkhouder**.

Komen daarna aan bod:

- **Inzetten op digitalisering/ automatisering** (voor 1 op 2).
- **Duurzaamheidsdoelstellingen realiseren** (1 op 3).
- **Inzetten op innovatie** (voor 3 op 10).
- **En specifieke opportuniteiten in de markt of voor het bedrijf** (1 op 5, een sterke terugval na de 1 op 3 twee jaar geleden).

6 op 10 Limburgse bedrijven geloven er alvast in dat **artificiële intelligentie (AI)** hun bedrijf kan helpen om **producten, diensten of bedrijfsprocessen te optimaliseren**. In de groothandel (78%) en dienstensector (66%) ligt dit geloof nog hoger, in de bouw (46%) wat lager.

Daartegenover staat echter dat effectief in AI investeren vandaag nog (maar) voor 4 op 10 een belangrijk speerpunt is. In de dienstensector gaat al de meeste aandacht naar artificiële intelligentie (50%), in de bouwsector en detailhandel de minste (telkens ca 1 op 4).

6. Loonkostvermindering en opleidingssteun noodzakelijk om investeringen te stimuleren

Gevraagd naar het belang van **steunmaatregelen of subsidies**, vindt 1 op 10 bedrijven eigenlijk dat voor geen enkel domein overheidssteun nodig is om investeringen te stimuleren.

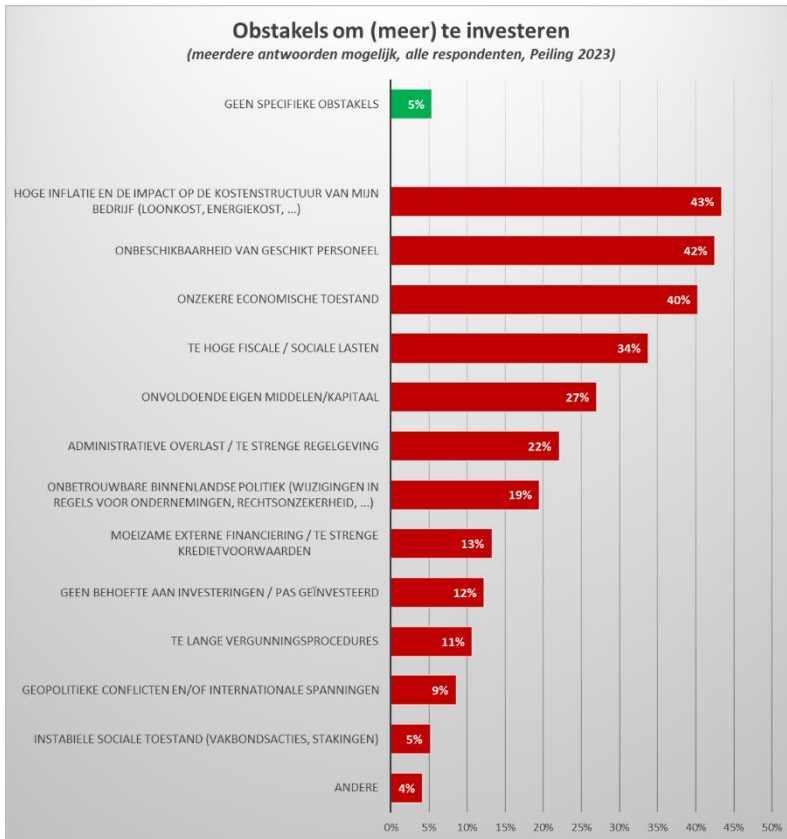
Daartegenover is volgens de Limburgse bedrijven vooral voor volgende 2 domeinen een tegemoetkoming vanuit de overheid meer dan nodig: een **loonkostvermindering** (via een gedeeltelijke vrijstelling van de

bedrijfsvoorheffing) voor **8 op 10 Limburgse bedrijven** (vorig jaar 3 op 4, de **loonkostexplosie door de automatische indexering heeft deze prioriteit nog verder naar boven geduwd**) en steun voor **opleidingen voor bijna 1 op 2 bedrijven** (47%, vorig jaar 54%).

Subsidies voor **innovatie en milieu-investeringen** worden telkens door ca. 3 op 10 bedrijven genoemd. Daarna volgen steun voor digitale transformatie (1 op 4), investeringssteun (1 op 5), strategie/groei (1 op

5), circulair ondernemen (1 op 6), strategische transformatiesteun (1 op 10) en internationalisering (minder dan 1 op 10, maar **voor 1 op 5 bij de internationale groeiers**).

7. Inflatie, gebrek aan geschikt personeel, onzekere economische toestand en te hoge lasten belangrijkste obstakels om (meer) te investeren. Geopolitieke toestand verliest aan belang.

Aan alle respondenten - zowel de investerende als de niet-investerende bedrijven - werd gevraagd wat hen ervan weerhoudt om (meer) te investeren.

De hoge inflatie en de impact op de kostenstructuur van het bedrijf (energiekosten, loonkosten, ...) staat hierbij op de eerste plaats, vermeld door meer dan 4 op 10 ondernemers. **In de productie en detailhandel weegt dit voor bijna 1 op 2 door.**

De onbeschikbaarheid van geschikt personeel daalt van 50% naar 42%, maar blijft duidelijk aan de top als kopzorg staan. In de bouwsector is dit voor bijna 6 op 10 een obstakel.

Nog in de top 5: de **onzekere economische toestand** (daling van

47% naar 40%), de **te hoge fiscale en sociale lasten** (voor 1 op 3, een stijging ten opzichte van vorig jaar. Voor meer dan 1 op 2 in de groothandel) en **onvoldoende eigen middelen/kapitaal** (voor 1 op 4).

Verderop in de lange knelpuntenlijst:

- **administratieve overlast:** (1 op 5, stijging tegenover vorig jaar. **Voor 4 op 10 van de groothandel**);
- **onbetrouwbare binnenlandse politiek** (voor 1 op 4, maar voor 1 op 3 van de groothandel);
- **moeizame externe financiering** (voor 13%, komend van 8% vorig jaar);
- **geen behoefte aan investeringen (of pas geïnvesteerd)** (voor 1 op 10 gemiddeld, en voor 1 op 3 van de bedrijven die niet investeren);
- **te lange vergunningsprocedures** (1 op 10, en opnieuw de groothandel het meest kritisch met 33%);

Opvallend: de **geopolitieke conflicten en/of internationale spanningen** kwamen vorig jaar – door het conflict tussen Rusland en Oekraïne – als nieuwkomer binnen op een vijfde plaats als obstakel voor 1 op 4 Limburgse ondernemers. Dit jaar **valt dit obstakel terug naar een 11^e plaats**, van 27% naar 9%. In de groothandel (17%) en productie (14%) weegt het wel nog wat zwaarder door.

Voor 6 op 10 bedrijven zit de oplossing voor de krapte op de arbeidsmarkt in het (nog) meer inzetten op automatisering en digitalisering. Vooral in de groothandel (8 op 10) en productiesector is men hier sterk van overtuigd (7 op 10).

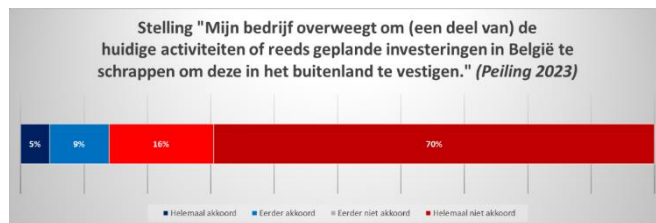

8. Zware loonkosten voornaamste concurrentiehandicap voor 6 op 10 ondernemingen, samen met administratieve lasten, hogere energieprijzen en de verstandere arbeidsregelgeving. 1 op 7 Limburgse bedrijven overweegt delocalisatie.

Ook al is de lijst van obstakels al lang genoeg, toch werd bij de respondenten ook gepeild **welke concurrentiehandicap de investeringen in hun bedrijf vandaag het meest onder druk zet. Hierbij mocht slechts 1 antwoord aangeduid worden.**

Voor maar liefst **6 op 10 ondernemers** wijzen resoluut naar de **hoge en sneller oplopende loonkosten**. In de bouwsector zet dit de investeringen bij zelfs **7 op 10 bedrijven onder druk**, in de productie bij **65%**.

Daarnaast wegen , toch ook **telkens voor 1 op 10 Limburgse ondernemingen**, vooral de **zwaardere administratieve lasten, hogere energieprijzen** en een **verstandere arbeidsregelgeving** door.

In het licht van de bovenstaande concurrentiehandicaps, overweegt **1 op 7 Limburgse ondernemingen (14%) een delocalisatie** van minstens een gedeelte van de huidige activiteiten of reeds geplande investeringen naar het buitenland.

Het gevaar op een delocalisatie is het grootste bij **productiebedrijven** (bij 24%) en de **groothandel** (22%) en bij de **grote bedrijven** met 100-250 werknemers (24%) en meer dan 250 werknemers (maar liefst 30%!).